

ETNOGRAFIA ÎN PERSPECTIVA TIMPULUI ȘI SPAȚIULUI

DE
ION CHELCEA

N-ar fi exclus ca etnografia* să nu poată fi definită niciodată în mod mulțumitor. Dar, se pare că nu aceasta este problema cheie.¹ Greutatea vine din altă parte.

Ar însemna atunci că ne găsim într-o situație nu prea clară dintr-unul sau poate chiar din mai multe puncte de vedere.

Ne gândim că atita vreme cât se pleacă de la o realitate bine definită — așa zice, prin natura lucrurilor — de la *poporul, etnos-ul* propriu,² organism social-istoricește format, sinteză la care au participat factori naturali, economici, istorici, politici, proprii, n-avem a ne teme și că s-ar fi putut, între timp, ajunge la găsirea unei soluții acceptabile pentru ca problemele de etnografie să fie în sfârșit înfățișate lumii culte în termeni științifici, așa cum se cuvine, sub forma unui tratat de etnografie.³ Dar, se vede faptul că sîntem încă în așteptare și că acest lucru e de la sine îndeajuns de grăitor pentru a caracteriza situația în care ne găsim.

De la bun început etnografia își propunea studiul propriului popor, privit nu atît în generalitatea sa, cît în specificitatea sa; etnografia definindu-se, în comparație cu sociologia, psihologia, ca o disciplină *particulară*, căutînd între fenomenele cercetate, ceea ce e unic, ceea ce contribuie la individualizare ca atare. Concepută astfel, știința etnografică ar avea același sens, între celelalte științe, cu istoria națională, fără a se împovăra cu alte misiuni, de altă natură, decît cu

* Nota redacției: Colectivul redacțional al „Bihariei” a solicitat specialiștilor etnografi din R. S. România materiale prin care să se definească funcțiile și sarcinile etnografiei ca știință. Publicăm cu această ocazie răspunsurile sosite pînă la 1 octombrie 1973.

În volumul următor vom publica toate materialele sosite după acea dată. Solicițăm tuturor specialiștilor astfel de materiale.

Mulțumim și pe această cale tuturor celor care au dat curs invitației noastre.

¹ Se știe că noțiunea de „*cultură*” a înregistrat din 1871 și pînă la ora actuală nu mai puțin de 250 definiții.

² Termenul de „*etnografie*” s-a impus atenției cercetărilor încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (1791).

³ Sau: de prezentare a poporului român într-o lucrare de sinteză, cu caracter etnografic, ceea ce nu e totuna.

ceea ce duce la scopul propus, adică o misiune științifică, avînd desigur în vedere apropierea între popoare, apropierea între naționalitățile conlocuitoare ale patriei noastre, deziderat cerut de George Vâlsan încă din anul 1924.

Se impun cîteva precizări privind felul cum e concepută etnografia de către primii etnografi de catedră de la noi: ea își fixează drept scop cercetarea „*caracteristicilor vieții și sufletului popular*”⁴, etnografia se ocupă cu „*poporul în adevăratul înțeles al cuvîntului*”⁵ luîndu-se în considerație cu deosebire „*acele fenomene legate de ființa unui popor*”⁶; etnografia este chemată să ne arate „*ființa vie a unui popor*”.⁷

Dar prin formulările de mai sus sîntem departe a crede că am avea de-a face cu poporul privit global, ca o realitate omogenă. Spre deosebire de oraș, *țărînimea* este aceea care încorporează adevăratele însușiri individualizatoare — și aceasta în virtutea unor întregi milenii de viață agrară, a unor oameni plămădiți fizic și psihic în natură; legați milenar de pămînt, de solul propriei lor țări, prin siruri nesfîrșite de strămoși, *țărînimea* care forma majoritatea poporului. Numai că lumea — prin forța împrejurărilor — nu e sortită unui imobilism, nici chiar relativ. Lumea este în continuu proces de transformare. Si aici etnografia încearcă primul său examen greu de trecut. Epoca noastră din acest punct de vedere, lucrează cu o terminologie care ține seama de situația la care s-a ajuns, sau la care se ajunge; se vorbește din ce în ce mai insistent de societăți *pre-industriale*, *în curs de dezvoltare*, *în curs de industrializare* și *industrializate*, așa cum altă dată cînd era vorba de etnografie abia dacă se făcea distincția între sat și oraș.⁸

Revoluția tehnico-științifică din zilele noastre a determinat pe plan social o adevărată *mutație* din acest punct de vedere; industrializarea cîștigă din ce în ce mai mult teren. Astfel, în S.U.A., din 41 milioane familii, cîte s-au numărat în 1953, în categoria celor care lucrau pămîntul se numărau abia 13,3%. Dar, să convenim că S.U.A. se află într-o situație specială. Vestul Europei însă-i urmează; Franța își restringe, astăzi, în mod rapid procentul celor ce lucrează în agricultură la 14%⁹ ș.a.m.d. Dacă ne referim la țara noastră, în anul 1951 se putea

⁴ George Vâlsan pune problema pentru prima oară la români (1911) asupra etnografiei ca disciplină științifică, făcînd deosebire între „*cultura materială și spirituală românească*”, urmat de S. Mehedinți, în 1920, cu „*Caracterizarea unui popor prin munca și uneltele sale*”, iar în 1930 prin „*Coordonate etnografice. Civilizația și cultura*”.

⁵ George Vâlsan, *Menirea etnografiei în România*, Cluj, 1924, p. 9.

⁶ C. Brătescu, *Metoda geografică în cercetările etnografice*, în *Buletinul Soc. Române de Geografie*, XXXIV (1913), fasc. 1, p. 155.

⁷ G. Vâlsan, *O știință nouă: Etnografia*, p. 17.

⁸ Ion Chelcea, *Etnografie. Obiect, concepție, metodă, Extras*, Iași, 1943, p. 3.

⁹ Jean Fourastié, *La civilisation de 1995*, Presses Universitaires de France, 1970, p. 28.

constata că 74,1% din populația activă lucra în agricultură, pentru ca în 1970 procentul să scadă la 49,1%, iar 27,9% lucrând în alte ramuri, procentul celor ce lucrau în industrie ridicându-se la 23%. Și, procentul celor ce lucrează în industrie crește an de an avînd loc procese de transformare continuă și în mediul rural.

Ne așteptăm, concomitent, să se producă și în planul de cercetare o schimbare, cu atît mai mult cu cît acest lucru s-a făcut simțit și la scară internațională; pe plan etnologic-antropologic¹⁰, silind pe cercetători să se acomodeze noului stadiu de dezvoltare, accentul căzînd de astă dată pe însăși procesul de transformare ce are loc, imprimînd etnografiei un nou caracter: *să cerceteze nu atît procesul ca atare, cît acele caracteristici ce se pierd, precum și cum se consolidează altele, urmînd noua configurație ce are loc*, adică mergînd pe urmele însuși ale poporului în curs de restructurare a modului său de trai, cău-tîndu-și un nou echilibru în lume.

Rămînem deci tot într-un demers de cunoaștere *diferențiat*, de la popor la popor — recunoscîndu-se acest lucru — chiar și atunci cînd vom ajunge la un grad de transformare echivalent celor mai industrializate țări din lume, deoarece, în cercurile psihologice de prestigiu se spune că trecutul nostru agrar ar constitui și de aici încolo o lume în felul său; el va constitui înconștientul nostru, care ar îngloba mobilități și atitudini ce au fost refuzate — succesiv — omului pămîntului acesta, de către structurile ce au urmat; aceasta va îngloba conduite ce s-au constituit chiar înainte de limbaj, cum de altfel arată psihologia obișnuinței.

E sigur, se notează¹¹, că cei 6000 de ani — agrari — subsistă în noi, de abia acoperiți superficial de aporturi recente, prea recente pentru a estompa sensibil anumite conduite ce subsistă înconștient în noi și care aparțin unei Europe... vegetale. Această lume ar urma să fie prinsă chiar atunci cînd vom fi industrializați complet. Eminescu a prins-o în felul său, Mircea Eliade în felul său, Lucian Blaga în felul său, Brăncuși în felul său, George Enescu la fel în muzică, în felul său. Lume, univers propriu de gînduri și fapte, greu de prins, care adesea se situează dincolo de *documentul scris*, document ce înregistrează fapte ce ies din comun, ori etnografia, după cum se știe, se străduiește să prindă — și rămîne la ceea ce e comun, la ceea ce nu e menționat în documente; documentul pentru etnograf e un auxiliar; etnograful rămîne la fapte pe care nimeni nu le înregistrează.

¹⁰ G. Balandier, *Sociologie, Ethnologie et Ethnographie*, în *Traité de sociologie*, 1962, p. 11. Acum antropologia, spune el, nu se mai simte solidară cu... secarea de piatră, cu totemismul, poligamia. S-a dus vremea cînd eschimoșii, arunta, toda, erau terenul de predilecție și de vinătoare rezervat antropologiei... Pentru care vezi și mai departe: Ion Chelcea, *Etnografie-Etnologie-Antropologie*, în *Cronica*, II, 1967, nr. 14.

¹¹ Philippe Muller, *La psychologie dans le monde moderne*, Ediția a II-a Bruxelles, Ed. Dessart, 1963, p. 17.

Precum se vede, se lucrează în mare parte, cu fapte an-istorice, dar nu mai puțin lipsite de originalitate.

Ei bine, acestea sînt, fără să vrem, atitudinile noastre spontane ce subsistă — și care adesea sînt reliefate, fie în ordinea culturii materiale, fie în ordinea culturii spirituale; fie în ordine morală și chiar filozofică. Ciudat: acest fond comun subsistă atît la omul modern cît și la cel tradițional. Utopie agrară... se va spune.

Se poate vorbi de o permanență a acestei lumi arhaice? Trebuie adăugat că această lume subsistă în noi prin *indiferențiere*. Din acest punct de vedere se poate spune că ea constituie, și nu numai ea, pentru fiecare din noi, *personalitatea de bază*, a noastră, presimțită de mult de romantici, acel specific etnic, pe care se axează în ultimă analiză cercetarea etnografică.

Așa încît, în urma acestei scurte incursiuni, se poate face observația că *etnografia este acea disciplină științifică ce urmărește în substanță propriul popor; de la starea pămîntoasă, gregară și cosmică pînă la starea suplă, mlădioasă, solară și umană în care urmează să intre. Cum s-ar spune: urmărit fiind poporul, în ceea ce are el mai caracteristic; cum evoluează de la o „structură” la alta*. Cu atît mai vîrtos, cu cît progresul tehnic în care am intrat nu poate fi asemănat cu un butoi cu vin din care omul poate bea fără mare greutate; din contră, progresul tehnic este numai unul dintre mijloacele care ajută la umplerea acestui butoi cu vin. Și totuși aceasta nu înseamnă că ne-am putea imagina pe omul viitorului ca pe un robot, prizonier al mașinii, cît mai degrabă că el va elibera pe om de munca grea, manuală și-i va înlesni condițiile unei munci intelectuale mai spornice, redîndu-i condiția umană la care aspiră.